

Zápis z obhajoby disertační práce

Studentka: Michaela Lišková
Datum narození: 11. 12. 1977
ID studia: 438720
Studijní program: Filologie
Studijní obor: Český jazyk
Název práce: „Neologismus v lingvistickém, mediálním a běžném obrazu světa“
Jazyk práce: čeština
Jazyk obhajoby: čeština
Školitel: doc. PhDr. Irena Vaňková, CSc., Ph.D.
Oponenti: doc. PhDr. Ivana Bozděchová, CSc.
prof. PhDr. Olga Orgoňová, CSc.
Datum obhajoby: 11. 12. 2018
Místo obhajoby: FF UK, nám. Jana Palacha 2, Praha 1, týmová studovna
Termín: řádný
Předseda komise: prof. PhDr. Petr Mareš, CSc.
Členové komise: doc. Mgr. Robert Adam, Ph.D.
prof. PhDr. Jana Hoffmannová, DrSc.
doc. PhDr. Lucie Saicová Římalová, Ph.D.
PhDr. PaedDr. Miloslav Vondráček, Ph.D.

Přítomní: prof. PhDr. Petr Mareš, CSc. (předseda komise), doc. Mgr. Robert Adam, Ph.D. prof. PhDr. Jana Hoffmannová, DrSc., doc. PhDr. Lucie Saicová Římalová, Ph.D., PhDr. PaedDr. Miloslav Vondráček, Ph.D., (členové komise), doc. PhDr. Ivana Bozděchová, CSc. (oponentka), doc. PhDr. Irena Vaňková, CSc., Ph.D. (školitelka), Mgr. Lucie Jílková, Ph.D. (zapisovatelka), Mgr. Michaela Lišková (studentka).

12:30

Předseda komise, prof. PhDr. Petr Mareš, CSc., zahájil obhajobu, představil sebe a přítomné členy komise a přítomnou oponentku, omluvil nepřítomnou oponentku prof. PhDr. Olgu Orgoňovou, CSc. Přítomným pak představil studentku Mgr. Michaelu Liškovou.

12:35

Školitelka, doc. PhDr. Irena Vaňková, CSc., Ph.D., seznámila přítomné stručně se svým hodnocením studia a disertační práce, které uvedla ve svém písemném vyjádření. Kladně zhodnotila celý průběh studia, uvedla, že studentka často pracovala v předstihu a nad rámec svých studijních povinností, vyzdvihla její bohatou profesní, publikační i popularizační činnost. Předloženou disertační práci navrhla publikovat, doporučila ji k obhajobě a předběžně navrhla hodnocení „prospěla“.

12:40

Předseda komise, prof. PhDr. Petr Mareš, CSc., předal slovo Mgr. Michaele Liškové, jež formou powerpointové prezentace seznámila přítomné s tezemi své disertační práce. Cílem práce bylo odpovědět na badatelskou otázku *Co je neologismus?* Výzkum i členění práce vychází z Bartmiňského trojího typu dat, a to dat systémových, textových a empirických. V části nazvané *Neologismus v lingvistickém obrazu světa* byl termín neologismus mimo jiné usouvztažněn s dalšími tzv. temporalismy, tj. archaismy a historismy, později také s termínem okazionalismus a s ním souvisejícími dalšími termíny: kontextový neologismus, autorský n., umělecký n., básnický n., slova (individuálně) autorská. Termín neologismus byl dále nahlížen prostřednictvím těchto kritérií: existenčního, časového, lexikografického, psychologického, strukturního, kritéria variety a kritéria nestability a stability. V části *Neologismus v mediálním obrazu světa* byla představena analýza 93 mediálních komunikátů z let 2006, 2007 a 2017, mezi nimiž jsou více téměř z poloviny zastoupeny doklady z Lidových novin. To je dáno mimo jiné tím, že v těchto novinách se pravidelně objevují rubriky zaměřené na jazyk, resp. přímo na neologismy. V části *Neologismus v běžném obrazu světa* studentka prezentovala výsledky dotazníkového šetření, jehož se účastnilo 100 respondentů (ne lingvistických profesionálů). Šetření nepotvrdilo hypotézu, že vnímání novosti lexikální jednotky závisí na věku mluvčích. Také se ukázalo, že respondenti chápou termín neologismus heterogenně, ba až protikladně; dále běžně vyjadřovali své postoje k neologismům; typický neologismus podle respondentů není starší než deset let. V další části práce, nazvané *Sbírka neologismů*, je shromážděno více než 700 heslových položek, které dosud nejsou v slovnících zachyceny, zásadní je hledisko časové – zachycené položky se objevily po roce 2004. Hesla jsou zpracována podle modifikované koncepce Akademického slovníku současné češtiny. Závěrem studentka shrnula, že pro vágní termín neologismus je výhodné mít k dispozici vedle stručných a neproblematizujících definic také výklad alternativní – v podobě podrobné explikativní charakteristiky, jež zohledňuje i konotace s ním spojené; dále že při zpracování neologismů je výhodnější spíše než opozici langue – parole uplatňovat opozici centrum – periferie; konečně že nová slovní zásoba by měla být lexikograficky zpracovávána průběžně a systematicky a že slovníky neologismů slouží jako praktická jazyková příručka, podněcují i ukotvují odborné studie a svědčí o národní kultuře a proměnách jazykového obrazu světa.

12:55

Předseda komise, prof. PhDr. Petr Mareš, CSc., přečetl posudek nepřítomné oponentky prof. PhDr. Olgy Orgoňové, CSc., se závěrem, že oponentka doporučuje předloženou disertační práci k obhajobě. V posudku byly studentce položeny tyto otázky: Není pro určení kritérií okazionalismů podle G. Lykova k dispozici nějaké obsáhlejší dílo než studie L. Sisáka uváděná v předkládané práci? Nejsou testované neutralizované, stárnoucí výrazy v dotazníku příliš početné, neměl být v dotazníku vytvořen větší prostor pro prototypické neologismy?

13:00

Předseda komise, prof. PhDr. Petr Mareš, CSc., předal slovo oponentce doc. PhDr. Ivaně Bozděchové, CSc., která přečetla podstatné části svého posudku se závěrem, že doporučuje předloženou disertační práci k obhajobě. Zároveň doporučila disertaci k publikaci. Studentce položila tyto otázky: Jaké jsou nejčastější pojmenovávané skutečnosti (denotáty) neologismů, z nichž se rychle stávají historismy, případně archaismy? Bývají takovými neologismy zejména např. termíny (původní termíny)? Je vhodně zformulována otázka z dotazníku *Jak často narazíte na neologismus?*

13:10

Předseda komise, prof. PhDr. Petr Mareš, CSc., předal slovo studentce, která reagovala na vyjádření školitelky a oponentek.

Nejprve se věnovala tzv. antikvarismům (dotaz prof. Orgoňové), s oporou o různé české a slovenské zdroje uvedla do kontextu s termíny slovo zastaralé, slovo zastarávající, slovo archaické a historismus, zmínila se o kritériu graduálnosti (s. zastaralé – s. zastarávající), které při zpracování slovní zásoby nebývá vždy bráno v potaz, dále o vztazích podřazenosti a nadřazenosti těchto termínů u různých autorů.

K dotazníkovému průzkumu, resp. k výběru testovaných jednotek M. Lišková uvedla, že do dotazníku byla zařazena slova na základě sporných příkladů uváděných v sekundární literatuře i v mediálních textech a také z databáze Neomat. K časovému hledisku doplnila informaci, že např. na prešovské univerzitě vzniká *Slovník slovenských neologizmov* mapující slovní zásobu po roce 1989, zde je tedy za neologismus považováno i slovo staré tři desítky let. Také se vyjádřila k nejednoznačnosti formulace otázky *Jak často narazíte na neologismus?* Původní znění otázky *Jak často objevíte neologismus?* bylo pro respondenty matoucí, někteří se totiž zamýšleli nad tím, jak často oni sami nové slovo vytvoří. Vhodnější formulací by podle M. Liškové mohlo být: *Jak*

často zaregistrujete neologismus, který jste předtím neznali? Na dotaz ohledně Lykovových kritérií okazionalismu uvedla, že ve zmíněné Sisákově studii je oproti jiným zdrojům (např. knize Horeckého a kol. *Dynamika slovné zásoby současné slovenčiny*) navíc uvedeno kritérium nereprodukovatelnosti, proto studentka pro citaci zvolila právě tento, obsahově bohatší, zdroj.

Denotáty neologismů, z nichž se rychle stávají archaismy, resp. historismy, M. Lišková rozdělila do oblastí: technika/počítače (*demokazeta*), politika (*vévéčkář*), popkultura (*lunetikomanie*), zdraví (*dentohygienička*), společnost (*harašič*), obchod (*čepičář*).

13:25

Přítomná oponentka doc. PhDr. Ivana Bozděchová, CSc., a školitelka doc. PhDr. Irena Vaňková, CSc., Ph.D., se vyjádřily v tom smyslu, že odpovědi studentky považují za dostatečné. Předseda komise, prof. PhDr. Petr Mareš, CSc., zahájil diskusi.

Do diskuse se nejprve přihlásil doc. Adam, který se vrátil k jednomu z příkladů v úvodní prezentaci, jímž bylo *něco je nové něco* uvedené v části *Sbírka neologismů*. M. Lišková vysvětlila, že to je zástupné pojmenování pro konstrukce typu *šedá je nová černá*. Doc. Adam se v návaznosti na to zeptal, zda to je frazém, či spíše jen syntaktická konstrukce. M. Lišková uvedla, že tuto heslovou jednotku v lexikografické části práce hodnotí jako frazém, chápání frazémů však v současné lingvistice není jednotné. Prof. Hoffmannová se zeptala na shody či rozdíly v užívání termínů temporalismy a antikvarismy v českých a slovenských publikacích. M. Lišková mezi četnými příklady z těchto publikací zmínila také například termín K. Buzzássyové slova efemérní. Doc. Bozděchová poznamenala, že slova efemérní nejsou nutně termíny. Doc. Adam uvedl, že termín efemerismy považuje za vhodnější než označení nové archaismy, resp. historismy. M. Lišková zmínila, že ve slovenské jazykovědě se efemérním slovům říká také slova podenková, tedy slova existující velmi krátce. Doc. Bozděchová připomněla depropria typu *babišné*, *cikrtné*, M. Lišková k tomu uvedla, že depropria zpravidla časem zanikají, výjimkou je však sloveso *zvojtít* (podle herce Vojty), které v jazyce zůstává. Prof. Hoffmannová se zeptala, proč je část disertace obsahující slovníková hesla nazvána právě *Sbírka neologismů*. M. Lišková k tomu uvedla, že tuto část nenazvala slovníkem, neboť nepostihuje novou slovní zásobu systémově, jedná se tedy spíše o zárodek případného budoucího slovníku. Prof. Mareš se zeptal, zda by ve slovníku neologismů měla být zaznamenána slova vázaná na jistou situaci, která již pominula, např. *Krymynalistika*, *Peaková dáma* aj. M. Lišková k tomu uvedla, že například slovenský jazykovědec J. Dolník doporučuje zaznamenávat pokud možno

vše, co se v jazyce objeví. Dále uvedla přístup K. Buzzássyové, která okazionalismy dělí do tří skupin: potenciální slova s nepříznačnou stavbou, dále příležitostná slova, která normu překračují, avšak ve směru jejího rozvíjení, a konečně příležitostná slova, která normu (tvůrčím způsobem) narušují, jsou nápadná aj. S ohledem na omezené lexikografické kapacity je vhodné ve slovníku zachycovat alespoň slova perspektivní, u nichž je pravděpodobnost, že v jazyce zůstanou delší dobu. Doc. Adam pak uvažoval o tom, zda může neologismus vzniknout přechodem. Doc. Vaňková k tomu uvedla příklad Vl. Holana *obloha* – *oblaha*. Doc. Saicová Římalová se zeptala, zda je výzkum ovlivněn tím, kde se zkoumaná slova vyskytují (tj. v psaných textech). Uvedla, že nová slova obecně vznikají dříve v podobě mluvené, teprve později jsou v podobě psané, mohou se objevit např. v rodinné komunikaci. M. Lišková na to odpověděla, že východiskem jsou skutečně texty psané, ovšem například databáze Neomat disponuje také příklady z Facebooku, tedy příklady z komunikace na pomezí textů psaných a mluvených. Prof. Mareš poznamenal, že mnohá slova mají latentní život, reflektovanými neologismy se mohou stát, pokud se dostanou do veřejného prostoru. Několik členů komise se pak věnovalo nedávno vydané publikaci *Hacknutá čeština*, jejíž součástí je také text o neologismech od M. Liškové.

13:45

Předseda komise ukončil samotnou obhajobu a komise zahájila neveřejné zasedání o klasifikaci obhajoby disertační práce.

13:55

Předseda komise seznámil studenta a přítomné s výsledkem obhajoby. Komise hlasovala zdvižením ruky. Počet členů komise: 5 – přítomno členů komise: 5 – kladných hlasů: 5, záporných hlasů: 0. Obhajoba disertační práce byla klasifikována: prospěla.

Zapisovatelka: Lucie Jílková

Jméno a podpis předsedy komise:

prof. PhDr. Petr Mareš, CSc.

Jméno a podpis dalšího člena komise:

DOC. ROBERT ADAM: